

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Mgr. Adéla Hazuchová

Povídkový soubor Prokletí lidé Jaroslava Hůlky

Olomouc 2017

Vedoucí práce: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a pouze z uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

.....

Poděkování

Děkuji doc. Mgr. Igoru Ficovi, Dr., za trpělivost.

Anotace

Jméno a příjmení:	Mgr. Adéla Hazuchová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Igor Fic, Dr.
Rok obhajoby:	2018
Název práce:	Povídkový soubor Prokletí lidé Jaroslava Hůlky
Název v angličtině:	Short stories Prokletí lidé by Jaroslav Hůlka
Anotace práce:	Tématem bakalářské práce je povídkový soubor Prokletí lidé (1922) Jaroslava Hůlky. Pozornost je věnována jak životopisným údajům autora, tak dobovému literárnímu kontextu. V analýze se zaměřujeme na charakterizaci chleboďárců, dále pak dělníků, tuláků a dalších chudých postav; motivy osudového zvratu a peněz. Fikční svět Prokletých lidí je místem zmaru, jehož hybatelem jsou peníze.
Klíčová slova:	Jaroslav Hůlka, Prokletí lidé, Devětsil, proletářská literatura, tulák, postava-definice, postava-hypotéza
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis focuses on the short stories Prokletí lidé by the Czech proletarian author Jaroslav Hůlka. The analysis emphasizes the characters of the employers and on the other hand workmen, vagabonds or the other poor; motifs of the money and the fatal twist. The fictional world of Prokletí lidé is a hostile place determined by the money.
Klíčová slova v angličtině:	Jaroslav Hůlka, Prokletí lidé, Devětsil, proletarian literature, vagabond, the definition-character, the hypothesis-character
Rozsah práce:	34 stran (62 103 znaků)
Jazyk práce:	český

Obsah

Úvod.....	6
1 Jaroslav Hůlka v dějinách české literatury	7
1.1 O autorovi.....	7
1.2 Kontextualizace tvorby	7
1.3 Korespondence s Jiřím Wolkerem a A. M. Pišou	10
2 Povídkový soubor Prokletí lidé	13
2.1 O díle.....	13
2.2 Kompozice	13
2.3 Charakterizace postav	16
2.4 Motivy.....	21
2.5 Topoi	25
2.6 Dobová recepce	26
Závěr	30
Literatura.....	32

Úvod

„A víš,“ pokračoval Jáchym, „celý ten život je pitomost. Tak mně to připadá jako deska otáčivá ve dvou čepech. Jdeš rovně od čepu k čepu a jde se ti dobře. Náhle uděláš chybný krok nebo do tebe někdo strčí, vybočíš z dráhy, v čepech to zaskřípe, deska se nahne a už letíš. Štěstí máš, když se chytíš někde na desce, třeba šikmé, a nesletíš-li až kamsi dolů. Vidiš, já stále letím. Kdy se chytnu?“¹

Slovy Jáchyma Pecla, hlavního hrdiny z povídky *Bída* s podtitulem (*Den ze života člověka*), jejímž autorem je Jaroslav Hůlka, se nám jakožto čtenářům otevírá svět plný soužení a osudových nástrah. Možná dokonce takový svět, v němž je lidem předurčeno žít v zajeté koleji, z které rozhodně není radno uhýbat, protože každé vychýlení vede k něčemu nedobrému. Je to místo, kde zřejmě nepanují zrovna spokojené a pokojné poměry.

Odpovídají uvedené poměry i všem ostatním povídkám ze souboru *Prokletí lidé*? Jak jsou v daných povídkách vykresleny postavy? V jakém prostředí se děj odehrává? A především, mají povídky něco společného? – Tyto návodné otázky jsme si položili na počátku našich úvah o díle Jaroslava Hůlky *Prokletí lidé* (1922), jemuž se budeme v této bakalářské práci věnovat.

Provedeme to následujícím způsobem. Ponejprve se zaměříme na literárněhistorické myšlení o Jaroslavu Hůlkovi a jeho díle. Neopomineme taktéž základní životopisné údaje či dobové kritiky a nahlédneme i do jeho korespondence s dalšími literáty. V další části práce se, v souladu s výše nastolenými otázkami, soustředíme na charakteristiku postav, motivy a topoi, které jsou pro povídkový soubor *Prokletí lidé* příznačné.

Činíme tak z čiré zvědavosti, neboť nás Hůlkovo dílo zajímá v návaznosti na uvažování o typu tuláka v české literatuře, což je a bude naším oblíbeným tématem.

¹ Hůlka 1922 : 39.

1 Jaroslav Hůlka v dějinách české literatury

1.1 O autorovi

Jaroslav Hůlka (1899–1924) byl rodákem z jihočeské Volyně. V literárních příručkách bývá označován jako „prozaik sociálního zaměření, představitel české proletářské literatury na začátku 20. let“² či „autor povídek a prozaických cyklů z prostředí chudých či společností vyvržených lidí“.³ Známy je rovněž jako člen Devětsilu. V této souvislosti se uvádí, že měl Hůlka bližší vazby s Jiřím Wolkerem a Antonínem Matějem Pišou.⁴

Geograficky je to autor spjatý nejen s krajem jižních Čech, ale také s Plzeňskem či jižní Moravou. Reálku vychodil v Písku, vyšší průmyslovou školu v Brně; v té době pobýval u svého strýce, železárenského inženýra, v Blansku. Po maturitě pracoval Hůlka v Brně jako dělník, úředník, kamelot nebo novinář a zažil v tomto městě i období, kdy byl zcela bez zaměstnání. Nakonec se uchýlil jako úředník u železničních služeb ve Strakoniciích, později Klatovech a Českých Budějovicích. Byl ženatý a zemřel na srdeční zástavu.

Práci na jeho literárním odkazu a bibliografii se ujal jeho bratr Alois. Ten spatřuje v próze svého sourozence dva hlavní typické znaky, a sice „blízký, důvěrný a láskyplný vztah k dětem (nejčastěji sirotkům) a jemnou poetičnost vyprávění“. Podle něj také Jaroslav Hůlka tlumočil názory umělecké skupiny Devětsil.⁵

1.2 Kontextualizace tvorby

V souvislosti s autorem, jehož dílo je předmětem naší bakalářské práce, bývají nejčastěji uváděny tyto literárněhistorické termíny – proletářská literatura, Devětsil, Literární skupina, expresionismus. V následující pasáži se na tato „klíčová slova“

² *Lexikon české literatury* 1993 : 357.

³ *Slovník českých spisovatelů* 2000 : 269.

⁴ Proklamované přátelství s Wolkerem a Pišou (srov. *Lexikon české literatury* a další příručky) je nejspíš mylné, jak uvádí v bakalářské práci *Dílo Jaroslava Hůlky a jeho recepce* Jana Zapletalová. Vzájemné korespondenci tří uvedených autorů a vztahu mezi nimi se budeme věnovat níže, v podkapitole *1.3 Korespondence s Jiřím Wolkerem a A. M. Pišou*.

⁵ Hůlka 1974. Stránky publikace nejsou číslovány.

v textech reflektujících tvorbu Jaroslava Hůlky zaměříme s cílem zmapovat jakési pomyslné kontextuální linie uvažování o díle a literárním odkazu tohoto autora. Zvláštní ohled přitom budeme brát právě na povídkový soubor *Prokletí lidé* (1922), jemuž se hodláme věnovat v interpretační analýze, respektive kapitole 2 *Povídkový soubor Prokletí lidé*.

Jaroslav Hůlka uveřejňoval své povídky v brněnské *Rovnosti*, ostravském *Dělnickém deníku*, v *Národní politice* a *Rudém právu*, časopisecky pak v *Kmeni*, *Červnu*, *Hostu*, *Cestě* a *Proletkultu*.⁶ Jako představitel mladé poválečné literární generace se aktivně podílel na hnutí proletářské kultury.⁷ Tato nastupující, převážně komunisticky orientovaná generace (k Hůlkovým soupeřníkům řadíme Josefa Horu, A. M. Píšu, Artuše Černíka, Karla Teigehe, Jindřicha Honzla, Jiřího Wolkerera, Jaroslava Seiferta, Jindřicha Hořejšího, Vladislava Vančuru, Adolfa Hoffmeistera apod.) mnohdy debutovala v již zmiňovaných časopisech *Kmen* či *Červen*. Druhé v pořadí uvedené periodikum umožnilo mladým i první společné vystoupení ve zvláštním čísle věnovaném *Devětsilu* (1921).⁸

Do *Svazu moderní kultury Devětsil* Hůlka vstoupil v roce 1922 (dále k této anabázi viz podkapitola 1.3 *Korespondence s Jiřím Wolkerem a A. M. Píšou*), v *Revolučním sborníku Devětsil* byla uveřejněna jeho povídka *Narození, život a smrt*,⁹ která je součástí souboru *Prokletí lidé*. Hůlka bývá s Wolkerem i vzhledem k životním osudům a předčasnému úmrtí určitým způsobem srovnáván. „Při svých návštěvách Prahy setkával se Hůlka s Jiřím Wolkerem, jehož verš a Hůlkova próza měly k sobě, oním zprvu humanistickým a později bojovným slovem nového proletářského umění, tak blízko.“¹⁰ Dobové naladění mladé generace vyústilo v tvorbu, kterou je možné označit za sociální lyriku či sociální prózu, v níž se sdružuje jak humanistický duch, tak socialistické myšlení. „Básnický humanismus hlásá lidskost a spravedlnost pro všechny. Socialisté hlásají lidskost a spravedlnost pro dělníky, kteří společenským řádem nejvíc

⁶ Hůlka 1974. Stránky publikace nejsou číslovány.

⁷ *Dějiny české literatury* 1995 : 117.

⁸ *Dějiny české literatury* 1995 : 173.

⁹ Seifert – Teige – Kavalír – Vučka 2010 : 143–146.

¹⁰ Hůlka 1974.

trpí. Nechtějí už opěvovat příběhy bohatých lidí. Pozorují a vcitují se do proletariátu a v této nové, čtvrté třídě společenské nacházejí nový svět.“¹¹

Jaroslav Hůlka byl taktéž členem *Literární skupiny*,¹² se Lvem Blatným a Čestmírem Jeřábkem náležel k prozaikům Hosta. Hůlkova próza je silně poznamenaná expresionismem. Autorova vlastní zkušenost ho vybavila znalostí proletářského světa a zároveň velmi konkrétním a intenzivním způsobem ovlivnila i jeho sociální citění. Hůlkou zobrazovaný svět chudých a vyvržených nevyzývá k soucitu nebo bratrské lásce, ale je jakousi vyhrocenou obžalobou. „Jeho vize světa je zúžena na otřesná fakta bídy a krutosti, na sociální protiklady vyostřené až do mrazivé karikatury, jež se nevyhýbá naturalistické drastičnosti.“ *Prokletí lidé* jsou knížka vyhraněná, někdy až schematicky tendenční a útočná v duchu proletářské literatury. Ovlivnění expresionismem je možné pozorovat z hlediska jazykové stránky a abstraktního zvýraznění ideje.¹³ Za výrazové prostředky tíhnoucí k expresionismu přitom můžeme považovat například „vzrušenou dikcí, místy nevěrohodnou“.¹⁴ V tomto ohledu vystupuje do popředí Hůlkův vypravěč komentující dění prostřednictvím postav, polopřímé řeči nebo výpovědi samotných postav (viz níže podkapitola 2.3 *Charakterizace postav*).

Ve spojení s povídkovým souborem *Prokletí lidé*, v nichž autor líčí „vesměs tragické osudy lidí odstrčených a posléze zahubených vykořisťující nebo lhostejnou společností“,¹⁵ se uvažuje ještě o dalším uměleckém směru, a sice o naturalismu, navíc kombinovaném s proletářskou tematikou. Hůlka se, jak se dočítáme v jedné z literárněhistorických příruček, „krátkodechý naturalismus snaží zamaskovat tu sociálním protestem, onde proletářskou sentimentalitou“.¹⁶ Je nasnadě, že Hůlkovo myšlenkové souznění s proletářstvím významným způsobem předurčuje i tematiku a motiviku jeho díla. Tematika jeho krátkých prozaických textů z roku 1922 je čistě sociální, vystavěna na repetitivním schématu, kdy jsou postavy chudých „bez milosti odsouzeny k těžké a nespravedlivé smrti a postupně se v nich utvrzuje přesvědčení, že

¹¹ Götz 1936 : 63n.

¹² *Panorama české literatury* 1994 : 245.

¹³ *Dějiny české literatury* 1994 : 234.

¹⁴ *Slovník českých spisovatelů* 2000 : 269.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny* 1994 : 1460.

je potřeba zabít utlačovatele“.¹⁷ To zdaleka není jediným rysem, který je Hůlkovým prózám z tohoto souboru společný. Bývá mu přisuzována jakási lyričnost patrná na pozadí povídek s hutným dějem, lakonickými výpověďmi a účinnou básnickou zkratkou v popisech prostředí. Ošklivá a nedobrá realita je viděna očima lyrika.¹⁸

Naproti tomu v doslovu k výboru *Červené jaro* A. M. Piša vyzdvihuje jako příznačný motiv Hůlkovy prózy „úděl bytostí ať starých, ať zejména mladých, přicházejících za obživou z venkova do velkoměsta, které pro ně, jakoby ztracené v jeho labyrintu, mívalo leda bídu nebo potupu“.¹⁹ Piša upozorňuje také na „chvílemi až fantomatické vidění ‚pyšného, krutého, sobeckého města‘, které mu [Hůlkovi – pozn. AH] značilo cosi jako svrchovanou akumulaci sociální křivdy a bídy a tragiky“.²⁰

Hůlka na „prokleté lidi“ hledí láskyplně neúprosným pohledem a při zobrazování jejich údělu si libuje v drásavých momentech a výjevech. Děje se tak „ve stopách naturalismu, u jehož mistrů se učil“. V Hůlkově „namnoze bosáckých“ *Prokletých lidech* podle Piši doznívá vývojová fáze naší prózy naznačená již anarchistickými zlými samotáři Ivana Olbrachta.²¹

1.3 *Korespondence s Jiřím Wolkerem a A. M. Pišou*

Výše jsme upozorňovali na osobní vazby Jaroslava Hůlky s Jiřím Wolkerem a A. M. Pišou.²² V souboru *My vyběhli jsme z řady vpřed*²³ byly otištěny tři dopisy adresované Wolkerovi a celkem šest dopisů pro Pišu, vydání však neobsahuje žádné odpovědi. Wolkerovy odpovědi na Hůlkova psaní byly posléze otištěny samostatně ve výboru *Červené jaro* z roku 1956, viz níže.

První dva dopisy Wolkerovi pocházejí z ledna 1923, poslední pak z října onoho roku. Lednová psaní obsahují zřejmě nepřekvapivé oslovení „Milý soudruhu!“. Hůlka

¹⁷ *Dějiny nové moderny* 2010 : 379.

¹⁸ Srov. Hůlka 1974.

¹⁹ Heřman 1956 : 308.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž : 311n.

²² Srov. Zapletalová 2007 : 1, 14.

²³ Hůlka A. 1962.

posílá Wolkerovi svou knihu a prosí jej, aby mu on na oplátku poslal tu svoji. V dalším případě se jedná o stručnou pochvalnou reakci na zaslané literární dílo s příslibem vzájemného čtení další tvorby, která bude brzy publikována.²⁴ Ve dvou Wolkerových odpovědích se podobně jako v Hůlkově projevu zračí respekt a nadšení z proletářsky orientovaného díla. Básník oceňuje na Hůlkově próze zejména „věčnost a vroucnost a prostot[u], kteréž vlastnosti jsou předpokladem moderní tvorby“.²⁵

Třetí dopis se tomuto vymyká – je delší a nabitý informacemi zcela jiného charakteru. Hůlka přeje Wolkerovi, aby se při svém pobytu v Tatrách brzy uzdravil, a zároveň letmo zmiňuje, že byl „též nemocen asi tři měsíce“, protože mu srdce „nedělalo dobrotu“. Hůlka rovněž reflektuje realitu Českých Budějovic, kam se přestěhoval z Klatov. Budějovice má za „úžasně nesympatické město“, ba dokonce „město kšeftů a klerikálů“. Přednostu železniční stanice, kde pracuje, nazývá byrokratem nejhrubšího zrna²⁶ a s mrzutostí hodnotí nízkou návštěvnost místního divadla, v němž při premiéře Čokoládového hrdiny²⁷ sedělo v hledišti celkem třicet dva diváků.²⁸

Listy pro A. M. Píšu vyznívají v porovnání s těmi pro Wolkeru výrazně osobněji (v této souvislosti zmiňme skutečnost, že jak Hůlka, tak Píša byli volyňskými rodáky téže generace, dělil je věkový rozdíl přibližně tři roky, druhý uvedený byl mladší). Příjemce je oslovován zásadně „Milý příteli!“, popř. „Milý A. M. P.“ či také třeba „Mon cher“. Hůlka Píšu od ledna 1922 do května 1923 (dva dopisy zůstávají bez datace)²⁹

²⁴ Hůlka A. 1962 : 97n.

²⁵ Heřman 1956 : 7.

²⁶ Hůlka Wolkerovi psal, že přednosta odmítl podepsat sběrací listinu stávkujících zřízců železnice se slovy ‚Takovou lumpárnu nepodporuji!‘ Hůlka A. 1962 : 99.

²⁷ *Čokoládový hrdina* je jednou z tzv. Utěšených her George Bernarda Shawa. Jde o komedii zesměšňující válečné hrdinství v době fiktivního vojenského konfliktu. Vysoce postavený voják upřednostňuje před bojem sladkou pochoutku. V anglickém originále *Arms and the Man* (1894). Český titul je odvozen z názvu operety *The Chocolate Soldier* (1908) Oscara Strause. *Čokoládový hrdina*, B. M. Klika, Praha 1923, přeložil Karel Mušek.

²⁸ Hůlka A. 1962 : 99n.

²⁹ V jednom z nich Hůlka poznamenává, že navštívil v Brně výstavu Jana Zrzavého. Ta probíhala v říjnu a listopadu 1923, můžeme tak teoreticky usuzovat, kdy byl dopis napsán. Viz X. výstava K.V.U. Aleš Brno. Moravská galerie. Sbirky on-line. [online]. [cit. 2017-10-27]. Dostupné z: http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.GD_2301; Hůlka A. 1962 : 116.

informuje o záležitostech týkajících se otiskování nové tvorby v periodikách (*Host*, *Proletkult*, *Cesta*, *Rudé právo*), o práci na dalších dílech, dále pochvalně hovoří o Pišově básnické sbírce *Nesrozumitelný svatý*, o setkání v Brně s Ivanem Blatným či brněnským redaktorem Vladislavem Burianem, jinde zase o seznámení s Josefem Horou, Čestmírem Jeřábkem nebo Egonem Erwinem Kischem. V dopise zpočátku září 1922 se dočítáme: „Seifert mi psal o mém přijetí do Devětsilu. Samo sebou, že souhlasím se členstvím.“³⁰ Hned z následujícího psaní z října téhož roku se dovídáme, že se Hůlka sešel s Jiřím Wolkerem, Vítězslavem Nezvalem a Konstantinem Bieblem.

Autor věcně popisuje, jak prezident Tomáš Garrigue Masaryk v roce 1923 navštívil Klatovy (přibližně půl roku předtím, než se Hůlkovi přestěhovali do Budějovic, viz výše), včetně pozdvižení, které to vyvolalo v řadách místních obyvatel – agrární dům nazdobený zeleným hedvábím, pódium s dívkami v krojích, dva legionáři v plné zbroji, motiv Přemysla Oráče a „firma Löwy“, jež „učinila týden před příjezdem hlavy státu výprodej pravých šnuptychlů k mávání“.³¹ Dále Hůlka podává popis dobové proletářské realie, a to prostřednictvím postavy soudruha Matějky, jenž „pracuje u zedníků, kolportuje brožury a noviny, je prostý“, ale „hovor s ním dá člověku víc víry v sociální revoluci než denní četba Rudého práva“.³²

Hůlkova korespondence je přínosným materiálem doplňujícím interpretační výklad jeho díla. Podle míry vroucnosti a četnosti dopisů mezi Hůlkou a Wolkerem můžeme usuzovat, že jejich vztah byl korektně zdvořilý, kolegiální, ale zřejmě ne blízce přátelský, jak bývá uváděno v některých literárněhistorických zdrojích (podkapitoly *1.1 O autorovi*, *1.2 Kontextualizace tvorby*, viz výše). Z heuristického hlediska se nám jeví jako přínosné sledovat především to, jak se Hůlkovo proletářské přesvědčení promítá v jeho korespondenci.

³⁰ Hůlka A. 1962 : 107.

³¹ Tamtéž : 110n. U příležitosti této události byly natočeny i filmy, viz *V muzeu existují dva dobové filmy z návštěvy prezidenta*. Zpráva. [online]. [cit. 2017-10-27]. Dostupné z: https://klatovsky.denik.cz/zpravy_region/v-muzeu-existuji-dva-dobove-filmy-z-navstevy-prezidentu-20140513.html

³² Hůlka A. 1962 : 112.

2 Povídkový soubor *Prokletí lidé*

2.1 *O díle*

Povídkový soubor *Prokletí lidé* vyšel roku 1922 v edici *Proletkultu*. Subtilní knižní podoba je doplněna ilustracemi Otakara Mrkvičky.³³ Povídky *Prokletí lidé* se staly třetím svazkem v pořadí této literární řady publikované Komunistickým knihkupectvím a nakladatelstvím. Uvedená edice byla podle doslovu založena pro „poučení, povzbuzení a povznesení soudruhů vůbec a pro zájmy proletářské kultury zvláště“.³⁴ Narovinu si povězme, že povídky tuto úlohu plní a dle dobových ohlasů (podkapitola 2.6 *Dobová recepce*, viz níže) tak zřejmě činily na úkor své umělecké kvality.

V následující interpretační analýze se pokusíme představit základní rysy poetiky povídkového souboru *Prokletí lidé*. Z hlediska metodologie budeme vycházet ze tří základních literárněvědných děl české provenience. Prvním z nich je *Na okraji chaosu : poetika literárního díla 20. století*³⁵ Daniely Hodrové, druhým jsou pak *Narativní způsoby v české literatuře* Lubomíra Doležela a třetím *Heterocosmica : fikce a možné světy* téhož autora.³⁶ Pakliže se to bude jevit jako příhodné a potřebné, budeme na tato díla při rozboru povídek přímo odkazovat.

Soubor *Prokletí lidé* obsahuje celkem osm povídek, pracujeme s jeho prvním vydáním z roku 1922, což je, pokud nám je dobře známo, jediné doposud existující souhrnné vydání těchto textů.

2.2 *Kompozice*

Ponejprve si povšimněme titulů povídek. Jejich zdánlivě všední názvy můžeme rozdělit do dvou skupin, na tituly popisné a tituly symbolizující.³⁷ První uvedené plní sdělovací funkci a přímo odkazují k obsahu příběhu, například *Povídka o tuláku*

³³ Pro ozřejmění – Otakar Mrkvička (1898–1957) byl rodákem z Příbrami, malířem, ilustrátorem, karikaturistou, výtvarným kritikem a též členem seskupení Devětsil.

³⁴ Hůlka 1922. Edice Proletkultu – doslov.

³⁵ Hodrová 2001.

³⁶ Doležel 1993; Doležel 2003.

³⁷ Hodrová 2001 : 242n.

Pavlovi. Naproti tomu tituly symbolizující udávají téma či problematiku díla nebo jeho atmosféru „obraznou transpozicí tématu“. V případě krátkých próz *Narození, život a smrt; Láska; Bída (Den ze života člověka); Rodina; Nezabiješ! Historie, která by se snadno mohla opakovat; Povídka o kráse života a Kdo jej zná?* se setkáváme s tituly, které zvýrazňují svou konotativní funkci, rozehrávají v kontextu díla určitou významovou hru a posléze dotvářejí ironizující vyznění textů. Jakási naturalistická dynamika významové hry titulu a textu je patrná třeba v povídce *Láska*, v níž ústřední postavu, prodejnou servírku Lojzku, miluje řezník pan Rudolf, který po ní v zuřivosti hodí židli, následkem čehož jeho milá přijde o oko a je vyloučena ze společnosti, až nakonec v bídě umírá na tuberkulózu.³⁸ Jinde zase titul ve čtenáři vzbuzuje očekávání vraždy, k níž ovšem nedojde, alespoň ne na „první dobrou“. Namísto toho čtenáře čeká zdánlivý happy end, který se posléze rozvine v trest smrti pro hlavního hrdinu, tedy pro toho, jenž byl původně odhodlán mstít se a zabít (*Nezabiješ! Historie, která by se snadno mohla opakovat*).³⁹ Titul *Kdo jej zná?* odpovídá až konečné pointě příběhu, v němž je čtenář vystaven postupnému odkrývání minulosti zprvu bezejmenného starého tuláka.⁴⁰

Jak je to s titulem celého povídkového souboru? Koho míní Hůlka prokletými lidmi a v čem spočívá jejich prokletí? Klíč k titulu samotného souboru nacházíme hned v posledních řádcích úvodní prózy *Narození, život a smrt*, kde se v jakémsi dovětku na způsob bajky, uvozeném jako „Kapitola poslední“, dočteme následující:

„Sova: Kdo byl vinen?

Les: Lidstvo!

Sova: Všechno?

Les: Ne. Jen ti, kteří zpíjí se zlatem, akcemi, spekulacemi; despotové a sobci, vrahové nepřímí, v rukavičkách. Sovo! Ty, která houkáš do noci, která dosud panuje, ale o níž víme, že přejde, že ustoupí smavému dnu, co dáš těm zlatým?

³⁸ Hůlka 1922 : 11–24.

³⁹ Tamtéž : 43–58.

⁴⁰ Tamtéž : 59–74.

Sova: Prokletí!⁴¹

Název *Prokletí lidé* je tedy obžalobou všech bohatých lidí. Hůlka je pojmenovává nejčastěji jako „chlebdárce“. Ti nesou kletbu v podobě zodpovědnosti za osudy chudých, kteří si na movitých na oplátku vymáhají mstu a chovají je za svůj bídný úděl v čiré nenávisti. Toto nesmiřitelné zlořečení se vine napříč všemi krátkými prozaickými texty z uvedeného souboru a vytváří tak základní konfliktní a zároveň komplementární dvojici *chudý – bohatý*. Předložená binární opozice stojí na pozadí všech příběhů a zásadním způsobem ovlivňuje schematizující vyznění povídek, v nichž postavy zpravidla odpovídají stereotypnímu pojetí, kdy být chudý znamená být povahově dobrý (i když chce postava zabít nebo zabíjí), zatímco být bohatým je zlořádné. Postavám se dále budeme věnovat níže v příslušné podkapitole *2.3 Charakterizace postav*.

Z hlediska grafické kompozice stránky je pro všechny Hůlkovy povídky z tohoto souboru typické členění do nerozsáhlých podkapitol, obvykle označovaných římskými číslicemi nebo také znakem hvězdičky, popřípadě úslovím „část první“, „část druhá“⁴² či jinak popisně – „úvodní kapitola“, „otec“, „sestry“, „syn“ v povídce *Rodina*.⁴³ Členění textu do menších pasáží podtrhuje dojem zkratkovitosti Hůlkova stylu, na nějž jsme upozorňovali již v souvislosti s dobovým hodnocením povídek.⁴⁴ Autorův zhuštěný způsob vyjadřování se tak projevuje na vícero rovinách, jednak v segmentaci do podkapitol, ale také v užití interpunkci, kdy především pomlčky zastávají úlohu posunovače děje, a rovněž v kratších výpovědních celcích. Kupříkladu v povídce *Kdo jej zná?* čteme: „Zavraždí a bude v právu. – – A potom starý Švejda jednal.“⁴⁵ Analogicky též „[...] nebude nikdo, kdo by tě vzal do práce. Jsi zloděj – –“.⁴⁶ V tomto případě se jedná o úplný závěr *Povídky o tuláku Pavlovi*. Lakoničnost je provázána

⁴¹ Hůlka 1922 : 8.

⁴² *Povídka o kráse života*. Tamtéž : 75–102.

⁴³ Tamtéž : 103–118.

⁴⁴ Viz výše podkapitola *1.2 Kontextualizace tvorby* či oddíl *2.6 Dobová recepce* níže.

⁴⁵ Tamtéž : 69.

⁴⁶ Tamtéž : 28.

s dějovými zvraty, čímž se dostáváme k dalšímu aspektu – v úsečných promluvách vypravěče je navíc zjevný i silný hodnotící příznak.

2.3 Charakterizace postav

Základní charakterizační rysy postav jsme nastínili již ve spojitosti s titulem zastřešujícím jednotlivé povídky.⁴⁷ Nyní se zaměříme na to, jakým způsobem jsou postavy v Hůlkových povídkách charakterizovány, jak se v nich uplatňuje jednoduchá dichotomie *chudý – bohatý* a čím se takové postavy vyznačují. Pracovat budeme se základní typologií postav Daniely Hodrové. Autorka vyčleňuje postavu-definici a postavu-hypotézu. Postava-definice je „*bez tajemství*“, nemá žádný nezjevený vnitřek, je buď „*prázdná*“, nebo je její nitro bezezbytku vyjevено vševědoucím vypravěčem. „Postava-definice je tím, kým se jeví, plně či takřka plně se kryje se svou charakteristikou v textu.“ Čtenáři neotvírá žádný prostor pro jakékoliv domněnky, dohady nebo nejasnosti.⁴⁸ A to je právě, až na drobné výjimky – postavy směřující k hypotetičnosti, případ Hůlkových *Prokletých lidí*.

Jedním z typů postav zastoupených v Hůlkových povídkách je pochopitelně *dělník*, popř. *dělnice*. Například v povídce *Narození, život a smrt* se v prostředí továrny setkáváme s bezejmennou „dělnicí“ a „černým dělníkem“ (popř. „modrými dělníky“ v povídce *Láska*),⁴⁹ ale také se „soudruhem strojníkem Václavem Novákem“ nazývaným spolupracovníky jako „Venca“.⁵⁰ Zrovna v tomto případě není žádná z postav blíže popsána, charakterizují jí jen činnosti vykonávané v pracovním procesu. Strojník je nám zosobněn nejvíce, chce se říci, že mu tím autor přisoudil důležitost. Václav Novák ovšem velice záhy poté, co se s ním seznámíme, umírá – zabije ho nešťastnou náhodou stroj v továrně. V té chvíli se z postavy stává bezejmenné tělo a projevuje se opět autorova zkratka. „Odvezli mrtvolu a krev setřeli vlhkým hadrem.“⁵¹

⁴⁷ Viz podkapitola 2.2 *Kompozice*.

⁴⁸ Hodrová 1994 : 89n. Zvýrazněním kurzívou respektujeme její užití v původním textu, z něhož citujeme.

⁴⁹ Hůlka 1922 : 17.

⁵⁰ Tamtéž : 3n.

⁵¹ Tamtéž : 4.

Podobně se o Františku Burešovi dozvídáme, že je „umazaný dělník“,⁵² plní své pracovní povinnosti. Jeho vzhled nám vypravěč, stejně jako u Václava Nováka, nepředkládá, postavy dělníků tak zůstávají charakterizovány jen svým poslušným jednáním nebo postojem. „Jest jedním z velkého davu pracujících. Ráno vstává, aby pracoval. Večer lehá, aby spal beze snů.“ Ostatně i sirotek Jan Novák je charakterizován spíše tím, jak s ním jednají ostatní postavy. Stává se terčem šikany – „dlaněmi tloukli tito malí surovci Jeníka do hubených zad. Nebránil se a mlčel.“⁵³

Ani o *tuláku* Pavlovi se toho nedočteme mnoho, snad jen to, že byl „přímý tulák, který neprosil poníženě o chleba a mléko“,⁵⁴ a přesto skončil odsouzen jako zloděj, zatímco o starém Švejdu vypravěč míní, že „činil dojem mrtvoly, pohřbené ve velkém tichu“.⁵⁵ Tyto postavy z nižší vrstvy společnosti můžeme společně s Danielou Hodrovou označit jako postavy-definice, pro něž je příznačná již vzpomínaná schematičnost. „Schematizovaná postava má sice pevné kontury svého typu, ale uvnitř je prázdná, není individualizovaná, je právě jen zosobněnou funkcí [...], nemá ‚nitro‘“.⁵⁶ Tak jako je jeden dělník zaměnitelný za druhého, mohl by i tulák Pavel nahradit Švejdu a v ději povídky, ba ani v jejím vyznění, by se vůbec nic nezměnilo. Dojem libovolné zaměnitelnosti postav podporuje i skutečnost, že Hůlka vůbec nevěnuje pozornost jejich zevnějšku, nijak jej nepopisuje. Tento postup je v souladu s proletářským myšlením v tom smyslu, že jedince ve jménu „vyššího dobra kolektivní masy“ zbavuje jeho individuality a jedinečnosti. Postavu není potřeba hloubkově psychologicky prokreslovat, příběh jednoho dělníka je příběhem všech dělníků, když všichni mají tentýž úděl.

Jinak si stojí postavy z vyšších společenských kruhů, neboť v jejich případě autor neváhal přikročit k popisům zevnějšku, z nichž můžeme zpravidla vyčíst cosi odpudivého a nedobrého. „Katecheta, vysoký, hubený člověk, nervózně roztěkaných očí“, „znám svojí zálibou v chlapcích od 10–13 roků“⁵⁷ – v charakteristice učitele náboženství se navíc promítá ještě další stereotypizace či spíše kritický náhled na

⁵² Rodina. Hůlka 1922 : 107.

⁵³ Tamtéž : 6.

⁵⁴ Povídka o tulákovi Pavlovi. Tamtéž : 25.

⁵⁵ Kdo jej zná? Tamtéž : 60.

⁵⁶ Hodrová 2001 : 555.

⁵⁷ *Nezabiješ! Historie, která by se snadno mohla opakovat.* Hůlka 1922 : 45n.

ideologickou instituci. Na ustálených představách jsou založeny také postavy *chleboďarců*, kteří budí odpor svým zjevem i jednáním. Tak například majitel továrny „břichatý pán, jehož zlatý řetěz byl beze sporu masivní“⁵⁸ dá výpověď zaměstnanci, který projeví svůj názor. Analogicky k tomu se další chleboďarce, „pan Greif, majitel závodu, [...] podobá podpatkem rozmáznuté slině“⁵⁹ a nadto ještě neváhá a pokusí se zneužít svou mladou zaměstnankyni. Podobnou postavu máme pak i v provozovateli výčepu, který poníží starého tuláka a je zásadně nazýván jako „tlustý hostinský“.⁶⁰ Movité postavy jsou velice často popsány právě prostřednictvím vztahu k financím, díky nimž mohou vládnout ostatním. Ukázat si to můžeme na následujícím příkladu – Cyril Lenc je „úctyhodný pán“, jemuž je nemožné kvůli jeho penězům něco odřít,⁶¹ a tak mu je po vůli i prodejná Lojzka. Ačkoliv vrchní úředník Hesoun pobírá dvě stě korun měsíčně, vede „mizerný, ponurý život starého mládence“.⁶² Tato epizodní postava je charakterizována pouze prostřednictvím uvedené zmínky, jejíž vyústění má však pro chápání *Prokletých lidí* univerzální dosah. Pozorujeme na něm totiž potřebu posuzovat kvality světa přes měřítko peněz. K tomuto motivu se navrátíme později, v podkapitole 2.4 *Motivy*.

Smysl pro vylíčení detailu, který bývá až na výjimky odpudivý, se nejvýrazněji uplatňuje ve výjevu od hráčského stolu, u něhož zasedli boháči. Karty jim míchá a rozdává bankéř „s pečlivě ulízanou cestičkou po straně, poněkud široké lebky [...]“, s „trochu dlouhýma rukama“. U stolu se dále nachází „starý, dobrácky vypadající člověk“, „mladík [...] ve svetru, se zdviženým nosem a štětinatými, vzhůru sčesanými vlasy“ a „tlustý, funící chlapík s fyziognomií řezníka“.⁶³ Prostředky syrového nepřikrášleného popisu v této pasáži jsou jen další součástí zkratky tak typické pro Hůlkův styl. Při popisu postav nám o nich ale tímto způsobem odkrývá mnohem více než jen to, co je vyřčeno. Slovy Daniely Hodrové se tyto postavy posouvají směrem k hypotetičnosti – budí v nás jako čtenářích dohady nebo nejasnosti.⁶⁴ Společně s těmito

⁵⁸ *Nezabiješ! Historie, která by se snadno mohla opakovat.* Hůlka 1922 : 51.

⁵⁹ *Povídka o kráse života.* Tamtéž : 84.

⁶⁰ *Kdo jej zná?* Tamtéž : 68nn.

⁶¹ *Láska.* Tamtéž : 15n.

⁶² *Nezabiješ! Historie, která by se snadno mohla opakovat.* Tamtéž : 49n.

⁶³ *Bída (den ze života člověka).* Tamtéž : 36.

⁶⁴ Hodrová 1994 : 75 – 108, Hodrová 2001 : 555n.

naturalisticky laděnými pasážemi Hůlkovy texty opouštějí pole socialisticky angažované literatury a nabývají i jiných uměleckých kvalit.

Zvláštní kategorií postav jsou takové, které v příběhu prožívají osudový zvrat, pád hlouběji v sociálním žebříčku, ztrátu zaměstnání, a tedy i ztrátu sociálních jistot. S jejich přerodem se povětšinou pojí taktéž určitá změna vzhledu. Můžeme tvrdit, že tyto postavy jsou přímo nositelem motivu osudového zvratu (viz níže podkapitola 2.4 *Motivy*). Jedná se opět o šablonovité postavy-definice (Anda Burešová z povídky *Rodina* nebo Aloisie Ramplová z povídky *Láska*). I mezi padlými ovšem nacházíme propracovanější hrdiny inklinující spíše k postavě-hypotéze. Pokud bychom je chtěli srovnat,⁶⁵ začneme u toho, co je jim rozdílné. První z nich je žena – Růžena Brychtová (*Povídka o kráse života*), druhá muž – Josef Řánek (*Nezabiješ! Historie, která by se snadno mohla opakovat*). Každý z nich dopadne jinak, Růženin příběh má šťastné vyústění v podobě lásky a narození dítěte, Josefova strastiplná životní pouť končí trestem smrti. Co je jim společné? Oba dva vyrostli na vesnici, ale jsou svými rodiči poslání do města za lepším životem (Růžena jako prodavačka textilu, Josef, aby se učil na kněze), a oběma je tím prokázána medvědí služba. Jejich zprvu dětská vzpurnost se projevuje už za školních let, když rozporují výklad učitele, o čemž se dozvídáme pomocí vnitřního monologu či snad přesněji polopřímé řeči. V těchto pasážích postavy promlouvají přes vypravěče, výpověď však probíhá pouze v jejich myslí, a o to víc odbojněji, vzhledem k dalšímu osudu postav, pak působí.

Růženu doprovázíme v hodinách mluvnice, náboženství, dějepisu a zeměpisu, v nichž nám vypravěč pokaždé předloží modelovou situaci, kdy je hrdinčin hlas v rozporu s výpovědí autority, oficiálního myšlenkového proudu:

„Učitel řekne: dobře, ale Růžena si myslí:

⁶⁵ Ke srovnání vybízí ještě další postavy, tentokrát se jedná o dvojici paní Böhmová (*Kdo jej zná?*) a paní Krejsová (*Láska*). „Majitelka kavárny, paní Anna Böhmová“, nebo dokonce „dobrá paní Böhmová“ pečující o zákazníky své kavárny na Zelňáku, již navštěvují prodavačky, četníci, řemeslníci a dělníci. Ráda užívá přísloví, „„Nouze naučila Dalibora housti!““ nebo „„Ano, jak si kdo ustele, tak si lehne!““, a je to veskrze kladná postavička. Hůlka 1922 : 60, 63, 71. Totéž nemůžeme tvrdit o paní Krejsové, jakémsi protipólu hodné paní. Paní Krejsová je uvedena jako „majitelka kavárny [na Dornychu – pozn. AH], protivná žena, tučná a nehezká jako břicho pavouka“, kuplířka pochlebující movitým zákazníkům, nadto tloustnoucí čím dál tím víc a zároveň se více a více podobající břichu pavouka, jak se dočítáme v závěru povídky. Hůlka 1922 : 13, 24.

„V poledne půjdu do zahrady. Kdyby už bylo dvanáct hodin! Ten čas se vleče jako šnek. Jestli pak bych v naší zahradě našla šneka?“⁶⁶

Obdobně pak: „Růženka si myslí: ‚Laucká se modlí každý den, a přece včera utrhala pavouku nohy [...]‘ nebo ‚Dějepis. Pan učitel vypravuje o válkách. Slyší-li Růžena slovo dějepis, vždy ji napadne: Nic jiného v dějepisu patrně není. Pan učitel měl před vyučováním říct[t]: ‚Dítky, budeme se nyní učit hrozně špatný předmět, dějepis. Jest špatný, protože jest plný bojů!‘ Ale nic takového nebylo řečeno.“⁶⁷

Zatímco Růženina odbojnost vychází jen z její vlastní hlavy, Josefa ovlivní jeho vrstevník Leoš Smil, „hotový revolucionář“, který v něm utvrzuje myšlenku, aby se všichni chudí pracující spojili pro lepší svět. „[...] dříve musíme být všichni, my chudáci, silnými lidmi, dříve se musíme všichni naučit milovat život pracujících a nenávidět lenochů.“⁶⁸ V dospělosti pak v Pepíku Řánkovi, jehož vypravěč označí slovním spojením „zklamaný idealista“, konečně vyklíčí „sémě Leoše Smila“,⁶⁹ neboť hrdě pronese před majitelem továrny, že jeho fabrika patří všem dělníkům, kteří v ní pracují.

Velmi blízko k naladění těchto postav má i Jáchym Pecl z textu *Bída (den ze života člověka)*, jehož rozhovor se známým, Stáňou Humprechtem, je rovněž plný vzbouřeneckého myšlení. „Tys přečetl spoustu knih, spousty věci znáš, máš rozhled po umění, politice, po vědách a věř, že s veškerou tou moudrostí nevyděláš za dva dny intenzivní práce tolik, co na příklad zde vrchní za poslední půl hodiny, když volá: Zavíráme! Račte končit, pánové! [...] S celou svou vědou, máš hlad a – –“ Jáchym umkl. Nechtělo se mu říci tak zcela vše, co je kromě hladu.“⁷⁰ Polemika mezi dvěma známými připomíná hovor Josefa Řánka s Leošem Smilem. Jáchym, stejně jako Růžena nebo Josef, se bouří proti ustrojení světa řízeného těmi, kdo mají v rukou peníze, jejichž vlastnictví je v jejich myšlení mnohdy ztotožňováno se štěstím a provokuje v nich závistivé pocity (viz níže podkapitola 2.4 *Motivy*).

⁶⁶ Hůlka 1922 : 78.

⁶⁷ Tamtéž : 79.

⁶⁸ Tamtéž : 48.

⁶⁹ Tamtéž : 50.

⁷⁰ Tamtéž : 40.

Na uvedených příkladech je možné poukázat, že Hůlka zobrazuje postavy, jejichž revolučně-proletářské cítění se formuje už od mládí. Postavy jsou tak nositeli proletářských idejí, což opětovně vybízí k jejich přiřazení k postavě-definici. Jak jsme naznačili výše, vnímáme Růženu, Josefa a Jáchyma jako postavy jednak prokreslenější, ale zároveň také ne zcela vyjevené, tudíž takové, které si částečně zachovávají záhadnost. Jejich motivace navíc ani není vyzrazována vševědoucím vypravěčem, proto je můžeme nazývat spíše postavami-hypotézami. Hůlka postavy dosazuje do repetitivních situací, užívá opakovaná vyprávěcí schémata a ukazuje na nich variace na lidské osudy předurčené příslušností k mase – sociální třídě, jejíž protipól tvoří chlebovárci.

Postavy jsou pro Hůlku důležité, protože v povídkách vyjevuje jejich životní dráhu od dětství a často až do předčasné smrti nebo po dobu, kdy padnou a znovu ožívají. Často se rozsah jedné povídky rovná rozsahu trvání jednoho lidského života, jako kdyby se jednalo o drobné případové studie nebo kazuistiky. Hůlka zobrazuje lidský osud výrazně ovlivněný, možná dokonce předurčený společností, v níž hrají hlavní úlohu peníze a chlebovárci. Není potřeba povídky hluboce propracovávat, autor si vystačil s tím, že osmkrát podal jeden a tentýž socialisticky angažovaný příběh, jehož tuctovost zamaskoval užitím plných jmen pro své hrdiny, možná přesnější by bylo říci, že se Hůlka snažil z jednoduše zaměnitelných postav a jejich osudů učinit postavy a osudy jedinečné právě užitím civilního jména a příjmení.

2.4 *Motivy*

V podkapitole 2.3 *Charakterizace postav* jsme naznačili dva stěžejní motivy Hůlkových povídek, motiv osudového zvratu a motiv peněz. Nyní se jim budeme věnovat blíže.

Svět *Prokletých lidí* je striktně černo-bílý, jeho postavy se dělí na ty, co mají peníze a nepracují – chlebovárci, a ty, co jsou bez prostředků nebo jich mají málo a pracují na své chlebovárci (v tomto ohledu se k pracujícím řadí všechny postavy, které jsou hlavními hrdiny Hůlkových povídek). Tyto hrdiny obvykle postihuje určitý osudový zvrát, nečekaná dějová změna, která zásadním způsobem předurčí jejich další směřování. Zásah shůry povětšinou nepřichází nahodile, v příběhu má svého původce

a své opodstatnění. Jako čtenáři jsme tedy vystaveni odpovědi na otázku, kdo nebo co je zdrojem zla ubližujícího hrdinům. Obvykle jsou tímto hlavním zlořádem chleboďárci a jejich peníze. Explicite je to pojmenováno v závěrečné povídce *Rodina*, v níž si hlavní hrdinka své osobní neštěstí vysvětluje takto:

„Peníze stvořily z Fraňka člověka Fraňka vojáka.

Peníze poslaly jej z Prahy do Pardubic.

Peníze byly příčinou, že se na zlost a smutek opil.

Peníze učinily z žen lehké holky.

Peníze! Peníze! Peníze!

Jsou na trůnech, v bordelech, u ministrů, v hernách, v obchodech, zločinných touhách, všude.

Jdou do celého světa a vraždí [...] všecky chudé.“⁷¹

Vztah postav k penězům je vyloženě ambivalentní. Na jednu stranu po nich prahnou, aby se měly dobře, na druhou stranu k nim pocítují nenávist a projikují do nich veškeré své strasti, viní je za svou bídu. Nezřídka se v povídkách uvádí i konkrétní finanční sumy vydělané tou kterou profesí. Takto nastolený fikční svět je až posedlý financemi. Peníze jsou zkrátka univerzálním strůjcem zla, v jehož moci je osoby přitahovat, a naopak také znechucovat.

Jak Hůlka závažnost osudových zvrátů, v jejichž podhoubí se nacházejí uvedení zlotvůrci, v jednotlivých povídkách zdůraznil? V povídce *Narození, život a smrt* je tento zvrát nejradikálnější, vede totiž až ke smrti hrdiny – Jan Novák se stane sirotkem, protože stroj v továrně zabije jeho otce; a sám je pak zastřelen četníky, kteří si myslí, že se jedná o zloděje a vraha.⁷² Otec umře, protože musí těžce pracovat v továrně, kterou vlastní chleboďárci, a Jan se stane pouhou obětí kauzálního řetězce tohoto nastavení světa. V *Lásce* přijde hlavní postava, prodejná servírka Lojzka, o oko, když po ní v zuřivosti hodí židli její nápadník řezník Rudolf. Tento zásah pro Lojzku znamená vyloučení z práce a společnosti, vždyť majitelka, paní Krejsová, by neměla tržbu, kdyby ji nadále zaměstnávala. Stává se proto tulačkou, pak pracuje jako pomocná síla, až

⁷¹ Hůlka 1922 : 113n.

⁷² Pro úplnost dodejme, že matka zemře krátce po porodu. Hůlka 1922 : 4, 8. Motiv smrti otce – živitele rodiny při výkonu těžké práce v továrně se dubluje v povídce *Rodina*, Tamtéž : 109.

nakonec umře na akutní tuberkulózu.⁷³ Dějové zvraty jsou stylizovány jako náhodné a jejich tragičnost spočívá zejména v tom, že zasahují jen danou postavu, ostatní svět zůstává, byť umře jeden z jeho aktérů, pořád ve téže koleji, nemění svou podobu, což se děje ruku v ruce s manifestací moci peněz.

To v *Povídce o tuláku Pavlovi* přičkne četník chudému čeledínovi Pavlovi krádeže z vedlejší vesnice, které už po nějakou dobu nejsou objasněné. V tomto případě vypravěč nekonstatuje, zda se jedná o pravé nebo falešné obvinění, a nechává čtenáře, aby se rozhodli sami. „Četník má dlouhou paměť a dlouhé ruce. [...] Ví, po kom má sáhnout. [...] Což jest to rozum, dát se najmout k práci pět kilometrů daleko od místa, kde byl tvým neomezeným pánem žaludek a tvým chlebovárcem tvé vlastní ruce? Spravedlnosti, chlapče, není nic po tvé lásce [...].“⁷⁴ Trestní stíhání je pro Pavla tím tragičtější, protože ho připraví o jeho sen, budoucnost s Mařkou, pomocnicí ze statku. O budoucí život a vysněnou halenku přijde i Růžena Brychtová z *Povídky o kráse života*. Stane se tak poté, co odmítne neslušné návrhy majitele obchodu s textiliemi. Zhrzený chlebovárcem dívku vyhodí, a ta se pak živí jako lepička papírových sáčků ve sklepní dílně. Následný osudový zvrat, domnělé vloupání dvou lupičů do dílny, jí sice způsobí újmu na zdraví a pobyt v nemocnici, ale zase se díky němu seznámí s budoucím manželem, artistou panem Andrém, a začne s ním nový život.⁷⁵

Poněkud odlišná je situace Jáchyma v textu *Bída (Den ze života člověka)*, ten totiž touží po tom, aby mu životní cestu v situaci, kdy je bez práce a zázemí, zkřížil zázrak. Nakonec zmožen a napůl umrzlý usne kdesi u kolejí a jakmile se probudí v teple a čistotě nemocniční postele, raduje se, jaké štěstí ho konečně potkalo.⁷⁶ Žádný šťastný konec ovšem nečeká na Josefa Řánka (podkapitola 2.3 *Charakterizace postav*, viz výše). Nejprve ho vyhodí z práce a on tehdy pochopí, „že nesmí se říci pravda lidem, kteří si říkají chlebovárci“, pak sice šťastnou náhodou nastoupí do jiného zaměstnání, ale za války ho zatknou v továrně na granáty a šrapnely, kde se snaží zburcovat davy

⁷³ Hůlka 1922 : 19n, 23. Lojzka je padlá dívka, stigmatizovaná svým nevratným poraněním. Obdobnou stigmatizaci zažívá Anda Burešová v povídce *Rodina*, když jí její milý Josef Franěk po návštěvě nevěstince nakazí pohlavní chorobou. Tamtéž : 112nn.

⁷⁴ Tamtéž : 27n.

⁷⁵ Tamtéž : 85n, 96.

⁷⁶ Tamtéž : 42.

svými revolučními myšlenkami.⁷⁷ Jáchym vybízí k pomstě, po níž ještě otevřeněji volá syn z *Rodiny*, když se ptá: „A maminko, smíme se nemstít? Máme právo nezabít [chlebodárci – pozn. AH]?“⁷⁸ Plány odbojných mladíků zůstávají na úrovni pouhopouhé myšlenky, odplatu dovede do konce jen starý Švejda, když zavraždí tlustého hostinského, který ho jako žebráka potupil.⁷⁹

Na pozadí těchto osudových zvrátů a tematizace peněz se vyjevuje hned několik dalších motivů, jež zastávají ve fikčním světě povídek neméně formativní úlohu. Jsou jimi periferie, bída a msta. Tyto doprovodné, a nikoliv podružné motivy si zasluhují komentář.

Hlavní postavy povídek, všechny do jedné, se pohybují na okraji společnosti. Na myslí tím máme hned trojí periferii. Jednak jde o periferii ve vztahu k centru – městu, neboť postavy často pocházejí z venkova,⁸⁰ jednak o okrajové zařazení postav ve vztahu ke společnosti – postavy jsou ze sociálně slabých vrstev a obvykle se propadnou do zcela vyloučených sociálních skupin. Jako určitou okrajovost vnímáme i osamocenosť postav, jež musejí nástrahy svého údělu snášet samy, bez pomoci kohokoliv jiného, protože jsou opuštěné. Pokud bychom periferii *venkov – město a nižší třída – vyšší třída* nazvali jako vnější, pak můžeme o osamělosti postav hovořit jako o periferii vnitřní. Paralelním fungováním několika úrovní okrajovosti postav se jen znásobuje dojem hnusu předkládaného fikčního světa.

Postavy žijí v nedobrych podmínkách, vystaveny těžké práci a hladu. Dlouhodobá frustrace v nich rodí potřebu najít viníka za vlastní utrpení, terč, který

⁷⁷ „A vidíš, kamaráde, na kamarády děláš smrt. Co kdybychom tak všichni my chudáci si řekli: Nebudem! A zastavili stroje. Což kdybychom ty břichouny pošťárali v prázdných lebkách takovým granátem? [...] chudáci všichni, prázdné žaludky, zhypnotizované huby, kropící konve, jimiž kapitál zalévá květiny zlata, aby se množily!“ Hůlka 1922 : 51, 55.

⁷⁸ Tamtéž : 118.

⁷⁹ Tamtéž : 68nn. „Nenávist se rodí z příkoří. A jest velká, je-li příkoří špinavé, tlusté, funicí a vycpané penězi, získanými z chudáků. Nenávist jest první krásnou povinností uražených, jest vrozeným pudem chudáků, čekajícím pouze na náraz, aby se vzbouřil. Nenávist jest povinnost, poněvadž jest zárodkem budoucí lásky. Ona má také všechna práva. A prvním jest právo msty.“ Vykonaná vražda a její pachatel se stává veřejným tajemstvím. V očích návštěvníků kavárny ani její majitelky Švejda neklesá, naopak získává morální kredit, čímž se eliminuje jakýkoliv etický problém pramenící z nastolených poměrů.

⁸⁰ K tomuto více v následující podkapitole 2.5 *Topoi*.

mohou začít nenávidět a na němž se mohou za svůj život v ubohosti mstít. Pocitovou strukturu postav jakožto nositelů proletářských idejí bychom tak mohli vyjádřit jako pohyb na ose *permanentní vědomí křivdy – bídnota života – projikovaná nenávist – touha po pomstě a změně, která nepřichází*. Fikční svět *Prokletých lidí* je místo plné marasmu, v němž takřka neexistuje naděje na obrodu a lepší život.

2.5 *Topoi*

V předchozí podkapitole 2.4 *Motivy* jsme nastínili, jak vnímáme prostředí periferie v Hůlkových povídkách, a odkazovali přitom na dvojici město vs. venkov. Mezi těmito dvěma místy leží propast, jíž je souzeno překonat jen několika málo jedincům, kteří do města přichází kvůli práci nebo na studia. Tak se do města z vesnice dostane Růžena, Josef nebo Anda. Jedinou spojnicí mezi venkovem a městem pak zůstává pošta. Obyvatelé venkova mají o městě zkreslené, naivní nebo neurčité představy, obyvatelé města však stále zatajují vesnici, jak se v něm skutečně žije, aby neodradili potenciální pracovní síly a nezklamali svou rodinu pobývajících na venkově.

Dějštěm několika Hůlkových povídek je Brno, v němž v mládí pobýval a pracoval (viz výše podkapitola 1.1 *O autorovi* a 1.2 *Kontextualizace tvorby*). Dětskou neznalost města můžeme dokladovat na ukázce z hodiny zeměpisu: „Hlavním městem Moravy jest Brno. [...]“ To Růženu nezajímá. Slyší: Brno. Ale co je to Brno? Co je brnění v ruce, to ví. Musí se uhodit do lokte, aby ji brněla ruka. Ale co má učinit, aby si představila Brno?⁸¹ Velké město budí v obyvatelích vesnice zvědavost a obavu. Postavy, jež se do města přestěhují, pak zažívají deziluzi, což v české literatuře není ojedinělé téma.⁸² Město je démonické, lidi v něm žijí bídne a utápí se v marnosti.

⁸¹ *Povídka o kráse života*. Hůlka 1922 : 79n. Jelikož je většina Hůlkových povídek poměrně důsledně lokalizovaná, uvedme si pro doplnění výčet jejich dějišť či geografických literárních reálií. Kavárna Paris paní Krejsové se nachází na Dornychu; Lojzku odvezou do Anenské nemocnice; Tamtéž : 11, 24. Jáchym posedával na lavičce na Špilberku, Tamtéž : 52. Kavárna U Mouřenína paní Böhmové se nachází na Zelňáku; starý Švejda původně pracoval v Královopolské strojárně, poté hrál na harmoniku a seděl na zídce u Grand hotelu či v Pisárkách u mostu, Tamtéž : 59nn. Růžena bloudí Lužánkami, Kolištěm a Špilberkem, Tamtéž : 88. V *Narození, život a smrt* se hovoří o domovské obci, malé vesnici v jižních Čechách, Tamtéž : 5; paní Greifová odjela do Luhačovic, Tamtéž : 86; Anda Burešová odchází do Prahy, její milý do Pardubic, Tamtéž : 113.

⁸² Za všechny vzpomeňme alespoň na román *Santa Lucia* (1893) Viléma Mrštíka.

„Mnoho krásy má město. A jak je chytré! Máš sytý žaludek a ono ti ukazuje více než potraviny.“⁸³ A podobně: „Město ohlušeno svým vlastním lomozem, oslepeno svou vlastní září, nemá pro ně slov uvítání.“⁸⁴ Tajemná svůdnost města je jeho personifikací ještě více podpořena. Městské prostředí funguje v povídkách jako činitel prohlubující bídu a živoření postav.

2.6 Dobová recepce

Jak bylo toto dílo Jaroslava Hůlky ve své době přijímáno, můžeme zrekonstruovat na základně původních novinových a časopiseckých příspěvků. Zaměříme se pouze na ty, v nichž recenzenti a kritici hodnotili dílo *Prokletí lidé*.⁸⁵

Jak si tedy stály povídky *Prokletí lidé* v očích dobových recenzentů? Josef Hora na stránkách *Rudého práva* ohodnotil dílo velmi kladně. Všimá si Hůlkovy lakoničnosti ve vyjadřování bez příkras a reálnosti zobrazovaného světa, který je dokonce místy až děsivý. Hůlka je konfrontován s Fraňou Šrámkem, jehož recenzent pokládá za nemужného. „Mezi našimi nejmladšími literáty zrodil se opravdový vypravěč, jehož pero tryská prostě napínavými příběhy, odvažujíc se kreslit nejen dojmy, city a lyrické prostory ducha, ale život, jak se děje, pospíchá, rve, miluje a nenávidí.“⁸⁶ Ve své podstatě je pochvalná i reakce A. M. Píši otištěná v *Proletkultu*. Píša, podobně jako další autoři kritických článků, se velmi soustřeďuje na zobrazení společenského řádu,

⁸³ *Povídka o kráse života*. Hůlka 1922 : 91.

⁸⁴ *Rodina*. Tamtéž : 105.

⁸⁵ Recepce díla se zabývala v bakalářské práci, na niž jsme upozorňovali v souvislosti s vyvrácením domnělého přátelství Hůlky a Wolkera, Jana Zapletalová. Její práce poskytuje úplný výčet dobových recenzí na Hůlkova díla zpracovaný s náležitou důsledností a přehledností, proto z její práce čerpáme, nebo na ni odkazujeme, viz Zapletalová 2007. Dále jsme pracovali také s bibliografickými databázemi Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Při vzniku práce byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie (<https://clb.ucl.cas.cz/cs-cz/>).

Dovolme si ještě i drobnou ediční poznámku. Při citování dobových recenzních a kritických příspěvků provádíme adaptaci veškerých gramatických a jazykových rysů, které nejsou srovnatelné s dnešní pravopisnou normou a územ, na úroveň současných gramatických standardů.

Je taktéž nutné poznamenat, že k termínům kritika a recenze v této práci a tomto kontextu přistupujeme jako k výrazům synonymním pro „příspěvek, který posuzuje uměleckou hodnotu knihy“.

⁸⁶ Hora 1923. Citováno dle Zapletalová 2007 : 8.

jehož Hůlka ve svých povídkách dosáhl. Píša zmiňuje určitou předurčenost Hůlkových hrdinů, která pramení ze společenského řádu zotročujícího jak bohaté, tak chudé. V případě druhé uvedené skupiny vzbuzuje její „nezvratný osud“ daný společenským řádem vlny nenávisti, jež nakonec přerůstají až v jakési bezúčelné tendenční horlení.⁸⁷ Podle Píši je Hůlkovi vlastní užití zkratky (viz podkapitola 1.2 *Kontextualizace tvorby*) – ta činí jeho postavy živými, jenže současně z nich dělá obdobné hrdiny splývající v jednu a tutéž trpící bytost. Hůlka podle kritika zachází s naturalismem po svém: „Například determinismus autorův je znak typicky naturalistický. U Hůlky tento determinismus není trpně vzat na vědomí jako u naturalistů, nýbrž je obžalován.“⁸⁸ Píša vyzývá k vykreslení kladného proletářského hrdiny, jenž by v prozaickém díle představoval a oslavoval jakýsi vzor ideálního člověčenství. „Tyto hrdinské typy budou zosobňovati nové pojetí života, nová bohatství vztahů, novou citovou kázeň a při tom budou svrchovaně aktivní představitelé kolektivních tužeb a hněvů, kolektivní síly a odvahy.“⁸⁹ V Hůlkových povídkách takové postavy ovšem nenachází.

Další ohlasy vyznívají pro *Prokleté lidi* ne příliš přívětivě. Marie Pujmanová–Hennerová je označila jako knihu špatných povídek z pera spisovatele, kterému však nechybí nadání. Zdůraznila přitom spisovatelovo vypravěčství, podle ní Hůlka o ději pouze nereferuje, ale je na něj doslova napojený.⁹⁰ Pujmanová míní, že Hůlkovým prózám naopak chybí nezbytná živost, jsou pro ni pouhopouhým konvenčním a sentimentálním dílem. Zobrazují černo-bílý svět, v němž jako kdyby citu byli schopni jen chudí, zatímco bohatí jsou strůjci veškerého zla na světě. Často se prý mladý autor unáhluje, když s tematikou nakládá takovým způsobem, že nenaplnuje potenciál příběhu. „Ale náhle ho pojme netrpělivost mít už hotovou povídku a skončí to nějakou nehoráznou katastrofou, obviňující dnešní společenský řád.“⁹¹ Pujmanová Hůlkovi vzkazuje, aby více klidu věnoval myšlenkovému rozvětvení své tvorby, aby se do ní více citově ponořil, jinak sice bude zažívat jako spisovatel určité pohodlí, ale zároveň jeho texty budou pro čtenáře velmi nudné.

⁸⁷ Píša 1923/1924. Citováno dle Zapletalová 2007 : 11.

⁸⁸ Tamtéž. Citováno dle Zapletalová 2007 : 11.

⁸⁹ Píša 1923/1924 : 59n. Citováno dle Zapletalová 2007 : 11.

⁹⁰ Pujmanová-Hennerová 1923. Citováno dle Zapletalová 2007 : 8n.

⁹¹ Tamtéž. Citováno dle Zapletalová 2007 : 8n.

Recenzi do časopisu *Host* napsal František Götze. Ten považuje za hlavní téma Hůlkových povídek bídu. „Bída mu není dekorací, jeho lidé žijí, protože trpí. Jeho lidé jsou, protože se rvou s hladem. Je to jejich osudová pralátka – ta bída.“⁹² Podle Götze jako by byly Hůlkovy postavy ztělesněnou bídou, a nic víc; jejich svět je plný hladu, bezpráví, nemocí, zloby, tedy bez jakékoliv perspektivy. Kritik zmiňuje možné zahraniční literární vzory nebo autory, kteří Hůlku ovlivnili. Jsou jimi soudobí francouzští spisovatelé Charles-Louis Philippe a Henri Bachelin,⁹³ v jejichž tvorbě nalezneme postavy pocházející z nejhudšího prostředí. Na rozdíl od Hůlky je pro Philippa a Bachelina příznačná křesťanská soucitná účast. Hůlkovo ideové podhoubí je odlišné, staví na revolučním marxismu a povídky vyhrocuje na úroveň moderní tragikomedie bídy, která má ve čtenáři vyvolat děs, jenže slovy Františka Götze: „Dělník není jen rozšlápnutá moucha v surovém prostředí.“⁹⁴

Václav Brtník ve svém příspěvku z časopisu *Zvon* Hůlkovy povídky doslova ztrhal. Jeho texty přirovnává k výkonu studenta kvarty gymnázia, kteří se od Hůlky liší jen tím, že mají méně kultivované vyjadřování. Podle Brtníka nevykazují proletářsky tematizované prózy žádné umělecké kvality. „Pro vzdělání a výchovu proletářů jest asi strašně důležité reprodukovat hovory v noční kavárně, a pro jejich potěchu jistě se vypravuje o bezmezném bídě zavrženců... Šedo, pusto, prázdno...“⁹⁵ Projevuje nadto ještě jakési obecné zklamání nad tím, že proletářská próza obecně, ani z pera Karla Schulze, ani z pera Vladislava Vančury nebo Hůlkova, nepřináší adekvátní umělecký výraz pro své myšlenky.

Uměleckou úroveň *Prokletých lidí* nehodnotí zrovna kladně ani v časopise *Nové Čechy*, kam posudek na knihu napsal Antonín Hartl. Neupírá povídkám, že „jsou žhavé,

⁹² Götze 1922/1923 : 208. Citováno dle Zapletalová 2007 : 8.

⁹³ Charles-Louis Philippe (1874 – 1909) se řadil k oblíbeným autorům českých představitelů avantgardy a proletářské literatury. Jeho prózu *Bubu z Montparnassu* (1919), příběh o pasákovi Mořicovi a dívce Bertě, zpracoval do opery Emil František Burian.

Viz *Bubu z Montparnassu*. Anotace. *Kosmas* [online]. [cit. 2017-10-27]. Dostupné z: <https://www.kosmas.cz/knihy/212167/bubu-z-montparnassu/>

Henri Bachelin (1879 – 1941) se proslavil novelou *Le Village* (1919) o životě na malé vesnici, osadě, komunitě izolované od vymožeností.

⁹⁴ Tamtéž. Citováno dle Zapletalová 2007 : 8.

⁹⁵ Brtník 1922/1923 : 321. Citováno dle Zapletalová 2007 : 9. Upraveno dle současného pravopisu, viz ediční poznámka výše.

účastné, vyznavačské“, a proto „jsou jako kázání fanatického kněze“. I přesto nemá k jejich pojmenování jiné slovní spojení než „komunistické homilie“,⁹⁶ čímž jasně ukazuje, jak šroubovaně působí proletářské ideje uvnitř prozaického textu.

V recenzích a kritikách je akcentována umělecká hodnota *Prokletých lidí*, respektive jejich nedostačující umělecká hodnota. Dále se autoři zabývali také určitou schematičností Hůlkových postav a proletářským hlasem ozývajícím se nikoliv na pozadí, ale v popředí vyprávění. Proletářské ideje jsou skutečně tím nejvýraznějším rysem, který je z povídek na první přečtení patrný. Mnohem přínosnější nám však připadá sledovat jejich expresionistický či naturalistický nádech.

⁹⁶ Hartl 1923/1924 : 278. Citováno dle Zapletalová 2007 : 10.

Závěr

Na počátku našeho přemýšlení o povídkovém souboru *Prokletí lidé* Jaroslava Hůlky jsme si položili několik otázek týkajících se po literárních charakteristikách zkoumaných textů. K čemu jsme dospěli?

Fikční svět *Prokletých lidí* je na jednu stranu plný bídy, lidského zmaru, neschopnosti vymanit se z tíživé sociální situace a nízkého sociálního postavení, na stranu druhou nám předkládá obrazy majitelů fabrik – vypasených chleboďárců, kteří se opájejí materiálním bohatstvím. V tomto ohledu je to svět docela důsledně černo-bílý. Která z uvedených skupin je nositelem prokletí? V úvodní povídce autor explicitně ukazuje na chleboďárce, nepřímé vrahy těch, kteří na ně a pro ně odvádějí práci.

„Nepřímé vraždění“ se uskutečňuje prostřednictvím určitého prostředku. V případě Hůlkových povídek je veškerá zhoubná moc koncentrována v penězích. Peníze jsou hybatelem světa, který je kvůli nim zlý. Tento vztah je dvojsečný – peníze (potažmo chleboďárci jimi disponující) jsou nejen původcem zla a nenávisti dělníků, tuláků a dalších postav, které zažívají osudový zvrat, ale současně také tyto postavy žijící v nedostatku vábí jako pomůcka k dosažení jejich kýženého štěstí. Ve světě *Prokletých lidí* zkrátka figuruje obsese po penězích; peníze znamenají prokletí.

Ačkoliv by bylo lákavé prohlásit, že černo-bílý svět s sebou musí automaticky nést výlučně jen schematizující postavy, není tomu tak. V Hůlkových povídkách sice převažují hrdinové, jež bychom s odkazem na dílo Daniely Hodrové mohli nazvat jako postavy-definice, ale objevují se v něm i charaktery tíhnoucí k hypotetičnosti, tedy takové, které ve čtenářích vyvolávají nejasnosti nebo pochyby (tzv. postavy-hypotézy v podobě Růženy Brychtové, Josefa Řánka či Jáchyma Pecla). Tyto postavy jsou pochopitelně čtenářsky poutavější i umělecky hodnotnější než jejich vyprázdňené protějšky.

Společným rysem textů je rovněž i prostředí. Kde se děj odehrává ve městě, tam obvykle sledujeme hrdinu potloukat se po nevlídném prostoru plném nástrah, v němž se stává tulákem, nebo spíše žebrákem. Toposem Prahy a Brna jakožto démonických míst tak Hůlka navazuje na tradici české literatury v zobrazování nebezpečné svůdnosti velkých měst.

Na první pohled by se mohlo zdát, že Hůlkovi tuláci mají pramálo společného s postavami tuláků z doby před první světovou válkou.⁹⁷ Přeci jen mezi nimi jedno styčné téma nacházíme, jejich odbojnost, byť se diametrálně liší ve svých ideových základech. Tulák v díle Šrámkově, Haškově nebo Uhrově odmítá a zlehčuje jakýkoliv společenský řád, je to postava inklinující k anarchismu, nespoutaná, nepracující obvykle ze své vlastní vůle. Naproti tomu tulák z pera Jaroslava Hůlky končí velice často bez zaměstnání, třebaže by pracovat chtěl a ví, že pro obživu musí (pracuje a běžně se tak alespoň na chvíli začlení do společnosti i tulák Pavel ze stejnojmenné povídky). Vzpournost tuláckých postav z *Prokletých lidí* se projevuje v jejich touze po změně společenského řádu, kterou neváhají otevřeně deklamovat.

⁹⁷ K hlubšímu zamyšlení ovšem vybízí návaznost Hůlkovy prózy na bosáckou linii tuláků v české próze.

Literatura

Primární:

- ▶ HŮLKA, Jaroslav. *Prokletí lidé: povídky*. Praha : Komunistické nakl., 1922. Edice Proletkultu.
- ▶ HEŘMAN, Miroslav (ed.). HŮLKA, Jaroslav. *Červené jaro : výběr z díla*. 1. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1956.

Sekundární:

Slovníkové příručky:

- ▶ *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. 2, H-L ; Dodatky k LČL 1, A-G. Vyd. 1. Praha : Academia, 1993. ISBN 8020004696.
- ▶ MENCLOVÁ, Věra – SVOZIL, Bohumil – VANĚK, Václav. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha : Libri, 2000. Slovníky spisovatelů (Libri). ISBN 8072770071.

Dějiny literatury:

- ▶ BURIÁNEK, František. *Dějiny české literatury v první polovině 20. století*. 1. Praha, 1976.
- ▶ GÖTZ, František. *Stručné dějiny literatury české*. 33. vyd. V Brně: Ústřední spolek jednot učitelských, 1936. Příručky pro žáky.
- ▶ MUKAŘOVSKÝ, Jan – BLAŽÍČEK, Přemysl. *Dějiny české literatury. [Díl] 4, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1995. ISBN 8085865483.
- ▶ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4. přeprac. a rozš. vyd. Brno: Atlantis, 1995. ISBN 80-7108-105-1.
- ▶ PAPOUŠEK, Vladimír. *Dějiny nové moderny : česká literatura v letech 1905–1923*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1792-5.

Recenze a kritiky:

- ▶ -btk- (BRTNÍK, Václav). *Zvon*, 1922/1923 roč. 23, s. 321.

- ▶ GÓTZ, František. *Host*, 1922/1923, roč. 2, s. 208.
- ▶ A. H. (HARTL, Antonín). *Nové Čechy*, 1923/1924, roč. 7, s. 278.
- ▶ HORA, Josef. Prokletí lidí. *Rudé právo: Nedělní příloha*, 21. ledna 1923, číslo 16.
- ▶ PÍŠA, Antonín Matěj. *Proletkult*, 1923/1924, roč. 2, sv.3, s. 58.
- ▶ PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, Marie. *Tribuna*, 15. dubna 1923.

Ostatní:

- ▶ Bubu z Montparnassu. Anotace. *Kosmas* [online]. [cit. 2017-10-27]. Dostupné z: <https://www.kosmas.cz/knihy/212167/bubu-z-montparnassu/>
- ▶ DOLEŽEL, Lubomír. *Heterocosmica : fikce a možné světy*. Vyd. české 1. Praha : Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2003. ISBN 8024607352.
- ▶ DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. 1. vyd. Praha : Český spisovatel, 1993. ISBN 8020204180.
- ▶ HODROVÁ, Daniela a kol. -- *Na okraji chaosu --: poetika literárního díla 20. století*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2001. 865 s. ISBN 80-7215-140-1.
- ▶ HODROVÁ, Daniela (ed.). *Proměny subjektu*. Sv. 2. Pardubice : Mlejnek : Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR, 1994. 208 s. ISBN 8085778025. [online]. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/sborniky/konferencni/30-promeny-subjektu-ii>
- ▶ HŮLKA, Alois (ed.). *My vyběhli jsme z řady vpřed*. České Budějovice : Krajské nakladatelství, 1962.
- ▶ *Jaroslav Hůlka: 1899-1924 : katalog k výstavě uspoř. ve Volyni a v Čes. Budějovicích [v r. 1974]*. České Budějovice: Krajská knihovna, 1974.
- ▶ MRKVIČKA, Otakar. Heslo. *Art Bohemia* [online]. [cit. 2017-11-27]. Dostupné z: http://www.artbohemia.cz/cs/712_mrkvicka-otakar
- ▶ POUZA, Ludvík. *V muzeu existují dva dobové filmy z návštěvy prezidenta*. Klatovský deník, 13. 5. 2014. Zpráva. [online]. [cit. 2017-10-27]. Dostupné z: https://klatovsky.denik.cz/zpravy_region/v-muzeu-existuji-dva-dobove-filmy-z-navstevy-prezidentu-20140513.html
- ▶ ŘÍHOVÁ, Zuzana. *Vprostřed davu : česká avantgarda mezi individualismem a kolektivismem*. Vydání první. Praha : Academia, 2016. Literární řada. ISBN 978-80-200-2549-4.

- ▶ SEIFERT, Jaroslav, TEIGE, Karel, KAVALÍR Ondřej a VUČKA, Tomáš. *Revoluční sborník Devětsil*. Praha: Akropolis ve spolupráci s Centrem výzkumu české umělecké avantgardy, 2010. Skrytá moderna. ISBN 978-80-87310-22-9.
- ▶ SHAW, Bernard. *Čokoládový hrdina: komedie o 3 dějstvích*. Brno: Národní divadlo, 1947.
- ▶ SHAW, George Bernard. The Nobel Prize Foundation [online]. [cit. 2017-10-27]. Dostupné z: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1925/shaw-bio.html
- ▶ X. výstava K.V.U. Aleš Brno. Moravská galerie. Sbírký on-line. [online]. [cit. 2017-10-27]. Dostupné z: http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.GD_2301
- ▶ ZAPLETALOVÁ, Jana. *Dílo Jaroslava Hůlky a jeho recepce* [online]. Brno, 2007 [cit. 2017-10-15]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/q0yu7b/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Jiří Kudrnáč, CSc.